

LBRIS

We know
books

Val Butnaru

insomnia

Roman

Editura ARC

UMBRELE TRECUTULUI

După ce copiii terminară micul-dejun și se ridicară de la masă, lăsându-i pe ambii părinți cuprinși de atmosfera posomorâtă care se prelingea de afară, pe sub pervazurile largi, țarul se apropie de ferestrele înalte ale Palatului de Iarnă, aruncând o privire scurtă spre dimineața hașurată de fulgii rari. În pofida stratului subțire de omăt așternut peste noapte, caldarâmul din jurul rondului cu flori uscate, dar și dincolo, pe aleile care duceau în depărtare, părea murdărit de pete de sânge.

„Probabil, are dreptate. O fi din cauza nisipului acela blestemat”, își spuse el.

Auzise de la Katia că, și în trecut, au existat cazuri când, din Egipt, erau mânați nori încărcăți cu nisip roșatic care străbăteau cerurile până-n Rusia. Căzând din înalturi, uneori în abundență, impuritățile creau imaginea unui înveliș gri-cărămiziu, sufocând pământul și tulburând sufletele sensibile ale domnișoarelor pasionate de scrierea poeziilor de album. Plapuma surie de zăpadă părea cârpită cu bucăți de stofă însângerată, decupată din îndepărtatul deșert african.

– E deja primăvară, spuse mai târziu, cu o jumătate de gură.

– Ce vorbești, Aleksandr? se miră Katia. Mai e mult până acolo!

– Ei bine, e început de primăvară, căzu de acord, pe la amiază soarele încălzește deja mai tare, este 1 martie totuși, dar zăpada, precum vezi, nu dă semne de retragere.

Ea se apleacă de fereastra înaltă, ca să vadă ce anume îl îngrijora pe soțul ei.

– Ce vreî să spui cu asta?

– Să mă ții minte – avem încă multe zile de suportat mătza care vine, zgribulindu-ne de frigul umed și pătrunzător!

– Dar, bine, dragul meu, ce-ți veni azi, chiar de bună dimineață? Pari un adevărat mizantrop! De bună seamă, un mizantrop irecuperabil! Nu-ți rămâne decât să începi a bombăni ceva și despre petele acestea brune din jurul rondului!

– Și nu doar asta! răbufni țarul. Nu vezi că nici ceața asta ticăloasă nu se lasă destrămată! O simt strivindu-mi coșul pieptului. E ca o perdea umedă, grea de povara omătului. E ca o prevestire sumbră, ca un semn trimis de sus.

– Ai devenit superstițios, Aleksandr. Un adevărat mistic, nu alta!

– Ce ai în vedere? o întrebă abătut.

– Nu cumva te gândești la Karakozov? îl întrebă la rândul ei, cu mare prudență, ca și cum ar fi vrut să-l ocrotească de niște amintiri neplăcute.

Tăcu imediat, fără să dezvolte gândul care îi trecuse prin minte. Katia știa că soțul ei nu permitea ca în familie să fie rostit acest nume. Era ceva mai mult decât o superstiție sau un moft de suveran atotputernic. Împăratul avea temeuri personale să evite discuțiile despre Karakozov. În ultimul timp, tot mai des se simțea vizitat de umbrele tre-

cutului. Se pomeni, într-o bună zi, dominat, inexplicabil, de o frică abisală, imposibil de tratat, legată de cei omorâți din vina lui. În orice caz, constată, la un moment dat, că trăia un sentiment morbid când se gândea la *morții lui*.

Asasinul Karakozov îi apărea frecvent noaptea în vis sau chiar aieva în timp ce se trezea, ud learcă, din cauza coșmarurilor. Îl vedea clar pe terorist, punându-i una și aceeași întrebare: „De ce m-ai condamnat la moarte?”

„Răul trebuie stârpit din rădăcini!”, îi răspundea tăios.

Și auzea, constant, aceleași fraze: „Dar n-ai pățit nimic! Ești teafăr! Ai scăpat cu viață, în ultimă instanță!”

„Asta nu înseamnă că nu ești vinovat! îi replica și mai violent. Ai avut *intenția* să mă ucizi!”

Karakozov râdea zeflemitor, aruncându-i în față o învinuire care i se pare acum jignitoare și inacceptabilă: „Ai călcat în picioare propriile tale principii!”

Katia Dolgorukaia, ca și toți curtenii, aidoma tuturor supușilor coroanei rusești, nu avea cum să uite că, în aprilie 1866, Dmitri Karakozov, un fost student la Universitatea din Kazan, a comis prima tentativă de atentat la viața țarului. Prima din lungul șir al încercărilor eșuate.

Pe atunci, nu era căsătorită cu Aleksandr. Suporta umilitorul statut de amantă, instalată într-o casă de pe Malul Englez, nu departe de Palat, și se confrunta dureros cu valurile de bârfe lansate de apropiații țarului, mai ales ai țarinei. În scurt timp însă, după ce Aleksandr îi înmână cheile de la o aripă a reședinței de iarnă, avea să-și schimbe comportamentul, transformându-se într-o adevărată stăpână a Palatului. Sfidătoare față de anturajul imperial și iubitoare în raport cu amantul ei atotputernic. Nici nu

putea fi altfel, odată ce țarul o considera un adevărat înger păzitor.

În acea dimineață de 1 martie, când Aleksandr stătea la ferestrele înalte, apăsător de gânduri și de presimțiri îngrijorătoare, Katia încercă, pentru a căta oară, să-și explice fobiile soțului, să înțeleagă de ce dragul ei țar nu-l putea șterge din memorie anume pe Karakozov, primul terorist care îi ieșise în cale.

„E ca prima dragoste probabil, care nu se uită, chiar dacă te bucuri de o căsnicie fericită cu altcineva”, făcu o presupunere adolescentină și suspină, împăcată cu gândul că doar timpul poate rezolva astfel de necazuri.

Fostul student la Universitatea din Kazan era un fanatic iremediabil și făcea parte dintr-o societate secretă, evidențiindu-se în grupul celor douăzeci de tovarăși de idei din Cercul lui Isutin. De fiecare dată când se întâlneau, nu dorea decât să se termine nesuferita pălăvrăgeală a colegilor și să se treacă, în sfârșit, la fapte concrete, la acțiuni directe, neîndurătoare. Iată de ce se simți deosebit de mândru, chiar onorat, când vărul său Isutin îi încredință nobila sarcină de lichidare a autocratului. Promisese solemn, în fața întregului grup, că își va duce misiunea la bun sfârșit.

– Trebuie să punem capăt manifestărilor ipocrite de așa-zis devotament și dragoste populară pentru tătucu-țar, inspirate de slugoii regimului! rosti el patetic, gândindu-se la rolul său mesianic, pe care i-l rezervă istoria Rusiei.

Deși glonțul nu-și nimeri ținta, un țăran din preajmă izbindu-l peste mână pe asasin, faptul că din acel moment totul se schimbase brusc, că nimic nu mai părea imposi-

bil, că oricine, chiar și el, unsul lui Dumnezeu, putea fi lichidat într-un mod atât de brutal îl tulbură extrem de mult pe Alexandru al II-lea. Frica și dorința de răzbunare, două sentimente josnice, proprii doar sufletelor meschine de plebei, se cuibăriră adânc și în sufletul lui, atât de nobil și de pur. Drept urmare, inexplicabil însă pentru simpatizanții nihilistilor, care se așteptau ca fostul student Karakozov să fie trimis la ocnă în Siberia, țarul modifică regulile jocului și ordonă execuția tânărului și neexperimentatului terorist. Socialiștii fierbeau de revoltă. Până la această tentativă de asasinat, țarul comutase toate pedepsele cu moartea. Iată de ce, și în acest caz, lumea instruită a Petersburgului spera ca studentul Karakozov să fie deportat în fundul Rusiei. Pentru douăzeci de ani sau pentru totdeauna, dar să i se cruțe viața. Suveranul n-o făcuse și, acum, iată, îl visa aproape noapte de noapte, chinuit de coșmarurile în care mortul îi cerea explicații.

– La el și la toți ceilalți, răspunse la întrebarea de mai devreme a Katiei. Și la învățătorul acela de la țară, Soloviov, și la Kibalcici, și la Jeleabov, și la Vera Zasulici. La toți nihilistii care au umplut Rusia, înfricoșând-o cu actele lor teroriste. Mă cuprind fiorii când mă gândesc la miniștrii, generalii și guvernatorii pe care i-au omorât. Dar tâmplarul ăla, Halturin? Numai el cât face!

– Îl țin minte, răspunse, tresărind la auzul acestui nume. Părea atât de timid. Lucra în Palat de dimineața până seara și nimeni dintre servitori nu i-a auzit niciodată vocea!

– Timid, cum să nu! Dar bomba a știut s-o instaleze în pivniță exact sub sala de mese!

– Exact sub șala cu mese, repetă ea ca un ecou.

Tăcură pentru un moment.

– Ce noroc că ne reținusem pe undeva și venisem astfel, mai târziu ca de obicei, reveni Katia la subiect.

– Nu-ți amintești ce ne-a făcut să întârziem în acea seară la cină?

– Un fleac, probabil. Vreun șiret de la pantof dezlegat sau vreo rochie cu tivul desfăcut. Ca să vezi, de ce nimicuri depinde uneori viața noastră.

Furat de gânduri, Imperatorul nu-i răspunse.

– Katia, ce vor ei de la mine? se precipită deodată, exprimându-și nedumerirea, neputința și, totodată, iritarea. Nu le-am oferit reformele pe care și le-au dorit? N-am desființat iobăgia? Eu, nimeni altcineva! Și? De ce caută să mă ucidă? De ce mă vânează pe străzi și chiar în propria casă, oriunde se ivește ocazia potrivită? Pentru ei nu sunt decât o fiară sălbatică din taiga!

Katia i s-a aruncat la gât, acoperindu-l cu sărutări.

– Aleksandr, dragul meu, te văd azi atât de speriat! Poate nu te mai duci nicăieri? Poate rămâi acasă? La urma urmelor, până și un imperator se poate îmbolnăvi, nu-i așa? N-ai spus-o chiar tu? Toate semnele de afară... Ceața asta...

– Nu pot, draga mea. Știi bine că nu pot. Trebuie să fiu la Manej, la parada gărzii. Marele Duce Dmitri îmi va prezenta raportul. Nu pot să lipsesc de la un asemenea eveniment. Cât privește ceața... Se va destrăma până la urmă, sunt sigur!

– Promiți să te întorci acasă fără să te reții altundeva?

– Promit, promit. Mai întâi, însă, am să trec pe la palatul Marii Ducese Ecaterina. Am o obligație față de verișoara mea. Știi bine și acest lucru.

– Ții la ea mai mult ca la mine! exclamă Katia cu o gelozie prefăcută.

– Nu este așa, nu exagera! Ți-am spus chiar aseară că n-am văzut-o cam demult pe *ma cousine* Ecaterina. Stau puțin, doar s-o salut și o iau spre casă.

– Aleksandr, îi spuse ea rugător, ordonă șefului poliției sau cazacilor de Terek din paza ta, sau cui vrei tu, să nu mergeți pe Nevski. Luați-o pe Canalul Ecaterina.

– Da, da, știu! se grăbi el s-o asigure.

– Văd că-mi răspunzi fără să mă ascuți. Doar ca să scapi de mine!

– Știu ce vrei să-mi spui, Katia! Stai liniștită. Vom merge pe chei. Pe acolo drumul e mai scurt, dar și mai sigur: pe de o parte – canalul, pe de alta – case de stat, înșirate una-n coasta alteia. Vezi, știu tot la ce te gândești!

– Și mai e un avantaj, continuă Katia cu un aer de profesoară de gimnaziu, fără să sesizeze ironia din vocea lui, pe acolo se perindă puțină lume. Iar la întoarcere... Și de data asta, te rog, să faci așa cum ne-a fost înțelegerea: nici-odată să nu te întorci pe același drum!

ATENTATUL

În timp ce Alexandru al II-lea urcă în trăsură să pornească la drum, Sofia și Rita ședeau într-o cafenea vizavi de *Gostinâi dvor*¹, așteptând să treacă cavalcada imperială. Mâncară câte o prăjitură și acum mai mult tăceau, scrutând ceața cuibărită printre case și așternută de-a lungul străzilor. De încordare, Sofia își frământă batista albă cu degetele ei lungi, subțiri, delicate. Rita încercă s-o liniștească, punându-și palmele străvezii peste mâinile ei fine.

Când trăsurile părăsiră Palatul de Iarnă și se îndreptară spre canal, tropăitul cailor răsunând până hăt departe, cele două tinere se ridicară brusc și o luară la pas grăbit spre Strada Inginerilor, ca să se posteze la intersecția cu Canalul Ecaterina. Aveau la dispoziție suficient timp până Alexandru al II-lea se va întoarce de la ceremonia trecerii în revistă a gărzii, dar Sofia insistă să-și ocupe cât mai repede locurile de la postul de observație.

– Vezi că ai noștri sunt pe loc deja, spuse, după ce se opriră să-și tragă sufletul.

– Cine? întrebă Rita. Nu văd pe nimeni.

– S-au camuflat. S-au ascuns. S-au contopit cu caldărâmul și cu pereții caselor, îi răspunse vesel Sofia. Uite

¹ Гостинный двор (rus.) – în orașele rusești, un complex arhitectural pentru comerț și depozitare de mărfuri, galerie.

acolo, aproape de pod, se plimbă Râsakov, iar cel cu mâinile în buzunare și fără căciulă pe cap e Grinevițki. Ambii așteaptă semnalul meu, așa cum ne-a fost înțelegerea.

După ce rosti ultimele cuvinte, Sofia înmărmuri de parcă ar fi fost lovită de un fulger în plină zi de iarnă. Se pipăi în mânecile mantoului, cotrobăi prin buzunare, dar nu găsi ce căuta.

– Am pierdut-o, murmură cu buzele vinete.

Fața palidă, mâinile înțepenite – totul trăda o încordare și o suferință sufletească greu de imaginat.

– Ce-ai pierdut? o întrebă Rita.

– Batista, șopti Sofia abia perceptibil. Batista albă cu care trebuie să le dau semnalul de atac. Am uitat-o pe masa din cafenea.

Sofia se porni înapoi, spre cafenea, asigurându-și prietena că va reuși să se întoarcă până la reapariția cavalcadei imperiale, dar Rita o opri. Scoase din buzunar o batistă și i-o întinse hotărât.

– Poftim! Ia-o pe a mea și nu te mai frământa atâta! Până la urmă, totul va fi bine! Calmează-te!

– Sunt convinsă că vom reuși de data asta! exclamă Sofia, revenind la starea ei euforică obișnuită, proprie unei nihiliste fanatizate, unei neobosite luptătoare pentru fericirea poporului oropsit de tiranie, așa cum o vedeau tovarășii de la *Narodnaia volea*².

² Народная воля (rus.) (în română, „Voința Poporului”) – o organizație teroristă a narodnicilor din Imperiul Rus din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, responsabilă de mai multe atentate teroriste, inclusiv de asasinarea țarului Alexandru al II-lea la 1 martie 1881 (13 martie în calendarul gregorian).

Tăcură din nou, plimbându-se de colo-colo, dar fără a se îndepărta prea mult de intersecția de unde puteau ține sub observație ambele străzi.

– Slavă Domnului că ceața s-a rărit! exclamă Sofia și chicoti mulțumită.

Inexplicabil, dar această remarcă o enervă pe Rita. Vru să-i spună ceva prietenei mai în vârstă, dar renunță. Făcu vreo douăzeci de pași spre canal, dar reveni în grabă. Sofia observă agitația ei.

– Îmi spui mie să mă calmez, dar văd că nici tu nu stai locului! Ești ca pe ace! Arzi de nerăbdare să vezi cum îi vom veni de hac?

Rita își fixă privirea pe batista albă din mâinile Sofiei.

– Nu e chiar asta! răspuse cu o voce șovăitoare.

– Nu e chiar asta? o întrebă Sofia contrariată. Și atunci despre ce este vorba?

– Exact opusul. Nu mi-ar plăcea să văd cum este ucis un om.

Prietena o privi cu uimire. Nu-i veni să-și creadă propriilor urechi.

– Rita, ce vorbești? El nu e om, el este un împilator al poporului! Ce-i cu tine? Ce se întâmplă?

Rita găsi curajul s-o privească direct în ochi și-i puse o întrebare pe care nu îndrăznise până atunci s-o formuleze în mod categoric:

– Sofia, chiar e necesar să ne murdărim mâinile de sânge?

Văzând că nu urmează niciun răspuns, continuă:

– De ce trebuie să mergem pe calea asta? De ce e nevoie să omorâm șefi de poliție și directori de departamente

ale Jandarmeriei? De ce punem în pericol viața camarazilor noștri, trimițându-i să tragă din pistoale și să plaseze bombe? Explică-mi de ce l-am condamnat pe Alexandru al II-lea la moarte?

Revenindu-și din starea de șoc, Sofia a măsurat-o cu o privire rece, pătrunzătoare.

– Rita, de cât timp ești în *Narodnaia volea*?

– De zece luni.

– Și în atât timp n-ai înțeles nimic? Nu-mi rămâne decât să trag concluzia că ai rămas la mentalitatea ta de provincială rătăcită într-un oraș mare! Crezi că aici lucrurile pot fi tratate la fel de simplu ca în Chișinăul tău? Ne aflăm la Sankt Petersburg, draga mea! Capitala Imperiului Rus! Iar în capul mesei, ca să zic așa, în fruntea acestui imperiu stă țarul Alexandru al II-lea! Anume el este asupritorul oamenilor simpli! Ce nu-ți este clar? De ce ai pornit această discuție stupidă anume acum, în acest moment, când suntem la un pas de realizarea visului cel mare al tuturor nihilistilor? Ce cauți aici, alături de mine, dacă nu înțelegi niște lucruri elementare? De ce, la urma urmelor, ți-ai asumat canonul celibatului? De ce ai mai jurat, alături de celelalte fete din *Narodnaia volea*, să nu avem niciodată copii? Ai înțeles măcar de ce a fost nevoie de acest jurământ? Noi ne consacram luptei revoluționare, Rita! Devenim aceeași ființă, întrupată din teroare! Ne mărităm cu ea! Ne contopim cu ea! Teroarea e mai presus decât copiii! Nici bărbații nu trebuie să fie mai presus ca noi, femeile, în această luptă. Odată ce ei se consideră liberi să ia decizii mărețe, nici noi nu trebuie să fim limitate, ținute din scurt de lanțurile maternității. Dimpotrivă, e nevoie